

REPRODUKTIV SALOMATLIK VA BEPUSHTLIKNING AKUSHERLIK BILAN BOG'LIQ JIHATLARI

Ashurova Munisa Olimjon qizi.

I-Son Abu Ali Ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikum

Katta o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada reproduktiv salomatlikning zamonaviy talqini, bepushtlikning ayollar va erkaklar salomatligi bilan bog'liq asosiy omillari hamda akusherlik amaliyotida uchraydigan funksional, gormonal va anatomik buzilishlarning homiladorlikka ta'siri yoritilgan. Maqolada bepushtlikning global statistik ko'rsatkichlari, tashxislash usullari, davolash strategiyalari, reproduktiv yordamchi texnologiyalarning (RAT) o'ri hamda akusherlikdagi asoratlari bilan o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Shuningdek, homiladorlikning muvaffaqiyatli kechishini ta'minlashda reproduktiv salomatlikni mustahkamlashning profilaktik choralari, psixologik qo'llab-quvvatlash va sog'lom turmush tarzining ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: reproduktiv salomatlik, bepushtlik, akusherlik, gormonal buzilishlar, o'tkazuvchanlik muammolari, IVF, ART (RAT), homiladorlik asoratlari, perinatal salomatlik, profilaktika.

Abstract. This article discusses the modern interpretation of reproductive health, the main factors of infertility related to women's and men's health, and the impact of functional, hormonal, and anatomical disorders encountered in obstetric practice on pregnancy. The article analyzes global statistical indicators of infertility, diagnostic methods, treatment strategies, the role of assisted reproductive technologies (ART), and their relationship with obstetric complications. It also

considers the importance of preventive measures to strengthen reproductive health, psychological support, and a healthy lifestyle in ensuring a successful pregnancy.

Keywords: reproductive health, infertility, obstetrics, hormonal disorders, permeability problems, IVF, ART (ART), pregnancy complications, perinatal health, prevention.

Kirish

O'zbekiston so'nggi yillarda reproduktiv salomatlik ko'rsatkichlarini yaxshilash bo'yicha muhim natijalarga erishdi. 2023-yilda tug'ilish ko'rsatkichi 1,000 aholiga 26,4 nafarni tashkil etdi, bu esa mintaqadagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir

Ona o'limi ko'rsatkichi 2023-yilda 100,000 tirik tug'ilgan bolaga 18 tani tashkil etdi, bu so'nggi yillarda sezilarli pasayishni ko'rsatadi.

Shunga qaramay, bepustlik, ayniqsa, akusherlik bilan bog'liq sabablar tufayli, jiddiy ijtimoiy va tibbiy muammo bo'lib qolmoqda.

Reproduktiv salomatlik – bu insonning oila rejalashtirish, sog'lom homiladorlikni boshdan kechirish va farzand ko'rish imkoniyatini belgilovchi eng muhim tibbiy-ijtimoiy ko'rsatkichlardan biridir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, bepustlik bugungi kunda dunyo aholisining millionlab juftliklarini tashvishga solayotgan dolzarb muammo hisoblanadi. Ayollarda gormonal muvozanat buzilishi, tuxumdonlar faoliyati pasayishi, bachadonning anatomik o'zgarishlari va yallig'lanish jarayonlari; erkaklarda esa spermatogenezdagi muammolar bepustlikning yetakchi sabablaridan sanaladi.

Akusherlik amaliyotida reproduktiv salomatlikning buzilishi homiladorlikning kechishiga, uning davomiyligiga, perinatal asoratlarni rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli homiladorlikni rejalashtirishdan boshlab, tug'ruq va tug'ruqdan keyingi davrgacha bo'lgan barcha bosqichlarda fiziologik va

patologik jarayonlarni chuqur tahlil qilish muhimdir. Zamonaviy diagnostika, reproduktiv yordamchi texnologiyalar (sun'iy urug'lantirish, IVF, ICSI) hamda profilaktik yondashuvlar bepushtlikni bartaraf etishda va onalik salomatligini yaxshilashda katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O'zbekiston va Markaziy Osiyoda olib borilgan so'nggi yillardagi (2020–2024) statistik ma'lumotlar, sog'liqni saqlash hisobotlari, tibbiy markazlar va ilmiy maqolalar tahlil qilindi. Akusherlik bilan bog'liq bepushtlik sabablari, mavjud davolash usullari, ularning samaradorligi va profilaktika dasturlari bo'yicha aniq raqamlar va klinik dalillar jamlandi.

Umumiy tendensiya. O'zbekcha adabiyotlarda reproduktiv salomatlik va bepushtlik masalalari so'nggi 10–15 yilda ko'proq tibbiyot, epidemiologiya va sog'liqni saqlash siyosati kontekstida yoritilgan. Tadqiqotlar ko'pincha klinik kuzatuvlar, retrospektiv tahlillar va kasalxona statistik ma'lumotlarga asoslanadi.

ART (sun'iy urug'lantirish, IVF) bilan bog'liq mavzular yildan-yilga oshmoqda, lekin ushbu xizmatlarning mintaqaviy tarqalishi, sifat nazorati va iqtisodiy jihatlari bo'yicha O'zbekistonda hali chegaralangan tadqiqotlar mavjud.

Asosiy mavzular va topilmalar

Ayol reproduktiv patologiyalari (ovulyatsiya buzilishlari, endometriozi, bachadon miomasi) va erkak omillari (sperma parametrlarining pasayishi) bepushtlik strukturaviy sabablar sifatida keng o'rganilgan.

Infektsion faktorlar (pelvik yallig'lanishlar), ijtimoiy-iqtisodiy omillar (kech rasmiy turmush, atrof-muhit), hamda sog'lom hayot tarziga oid omillar (chekish, ortiqcha vazn) bepushtlik bilan bog'lanishi ko'rsatilgan.

Akusherlik amaliyotida bepushtlikdan keyingi homiladorlikni yuritish (IVF orqali homiladorliklar, yuqori xavfli homiladorliklar) bo'yicha klinik protokollar,

perinatal natijalar va asoratlar hajmi haqida ma'lumotlar mavjud, ammo ularning kompleks tahlili kam.

Bo'shliqlar va yetishmovchiliklar

Keng ko'lamli, populatsion asosidagi prospektiv ma'lumotlar cheklangan. Ko'plab tadqiqotlar kichik namunalar yoki bitta markaz ma'lumotlariga tayanadi.

Psixososial jihatlar, reproduktiv salomatlik xabardorligi va sog'lom turmush tarzi profilaktik choralarning samaradorligi bo'yicha mahalliy tadqiqotlar yetarli emas.

Sog'liqni saqlash tizimi ichidagi xizmatlar sifatining mintaqalar bo'yicha farqi (urban vs rural) va moliyaviy to'lovlarning bepushtlik natijalariga ta'siri kam o'rganilgan.

Metodologiya

Maqsad va vazifalar

- Reproductiv salomatlik va bepushtlik omillarining akusherlik natijalariga ta'sirini aniqlash va mintaqaviy xulosalar chiqarish.
- epidemiologik ko'rsatkichlarni tahlil qilish, klinik profillarni taqqoslash, reproduktiv yordamchi texnologiyalarning perinatal natijalarga ta'sirini baholash.

Tadqiqot dizayni

- Observatsion, ko'p markazli retrospektiv va prospektiv kohortali tadqiqot (aralash uslub).
- 18–45 yoshdagi homilador ayollar, bepushtlik tarixi bor va yo'q bo'lgan guruhlar; erkaklar uchun sperma tahlili ma'lumotlari alohida yig'iladi.

Namuna hajmi va tanlash mezonlari

- o kuchli statistik kuch uchun (masalan, asosiy natija: preterm tug'ilish farqi) namuna hajmini hisoblash — taxminan 300–600 juftlik. Aniq hajm oldindan effekt o'lchami va qabul qilinadigan α va β bo'yicha hisoblanadi.
- o tasdiqlangan homiladorlik, ma'lumotlar komplektligi; chiqarish: ko'p tugunli boshqarmalar, aniq etiologiyali genetik patologiyalar (tadqiqot maqsadiga qarab).

Ma'lumot yig'ish vositalari

- o Klinik kartalar, laboratoriya natijalari (hormonal profil, sperma tahlili), ultratovush va perinatal natija registri.
- o So'rovnomalar: ijtimoiy-demografik ma'lumotlar, oziqlanish, sigaret va spirt iste'moli, ruhiy salomatlik shkalalari (EPDS — perinatal depressiya shkalasi).

O'lchovlar va natijalar.

- o Asosiy natija: perinatal natija (preterm tug'ilish, past tug'ilgan vazn, neonatal intensiv terapiya talabi).
- o Ikkinchi darajali: homiladorlik asoratlari (preeklampsiya, gestatsion diabet), tug'ruq usuli (tabiiy vs kesarcha), ART natijalari.

Statistika va tahlil usullari

- o Ta'rifiy statistikalar, χ^2 testlar, t-test yoki Mann-Whitney, ko'p o'zgaruvchi logistik regressiya, kohort hisoblagichlari (hazard ratio) va kerak bo'lsa propensity score matching.
- o Sub-guruh tahlillari: ART orqali homiladorliklar, avvalgi bepushtlik tarixi, mintaqa bo'yicha taqqoslash.

Etika va ma'lumotlar himoyasi

- o Etika komissiya roziligi, yozma rozilik, ma'lumotlarni shifrlash va maxfiylikni ta'minlash.

Reproduktiv salomatlik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	So'nggi qiymat (yil)
Tug'ilish ko'rsatkichi (1,000 aholiga)	26,4 (2023)
Ona o'limi (100,000 tirik tug'ilgan bola)	18 (2023)
Bepushtlik tarqalishi (turmush qurgan ayollar)	4,9–5,3% (2023)
Kontraseptsiya ishlatilishi	Sezilarli oshgan

Akusherlik bilan bog'liq bepushtlik sabablari

- **Ikkilamchi bepushtlik:** Markaziy Osiyoda 10,5% ayollarda uchraydi, ba'zi populyatsiyalarda 30% gacha yetadi
- **Postpartum infeksiyalar:** Endometrit (OR 3,16), qo'lda yo'ldosh ajratish (OR 2,72), kesarcha kesish (OR 17,2), epiziotomiya (OR 10,2) va asbobli tug'ruq (OR 3,7) bepushtlikka olib keluvchi asosiy omillar hisoblanadi
- **Tug'ruqdan keyingi asoratlar:** Intrauterin bitishmalar (Asherman sindromi), chanoq sohasida bitishmalar va tuxum yo'llarining zararlanishi bepushtlikning asosiy mexanizmlaridan biridir.
- **Jinsiy yo'l bilan yuqadigan infeksiyalar (JYUI):** 1990-yillarda O'zbekistonda JYUI tarqalishi oshib, bepushtlikka olib keluvchi tubal zararlanishlar ko'paygan

Davolash usullari va ularning samaradorligi

Davolash turi	Tafsilotlar va samaradorlik
IVF (sun'iy urug'lantirish)	28–50% sikl uchun muvaffaqiyat
Surrogat ona dasturi	60% muvaffaqiyatli homiladorlik
Gormonal terapiya	Birlamchi bosqichda keng qo'llaniladi
Jarrohlik usullari	Gisteroskopiya, laparoskopiya
IVF narxi	1,500–2,500 yevro/sikl

Surrogatlik narxi	\$8,000–\$12,000

Profilaktika va sog‘liqni saqlash dasturlari

- **2021-yilgi qonun:** “Fuqarolarning reproduktiv salomatligini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi, bu bepushtlikni davolash va zamonaviy kontraseptsiya vositalariga kirishni kafolatlaydi
- **209 ta “Ayollar maslahatxonasi” va “Qizlar salomatligi markazlari”** tashkil etildi, natijada 2017–2023 yillarda ona o‘limi 1,5 barobar, chaqaloq o‘limi 1,3 barobar kamaydi
- **Tibbiy ta’lim va profilaktika:** WHO va UNFPA ko‘magida kontraseptsiya va oilaviy rejalashtirish bo‘yicha tibbiy xodimlar malakasi oshirilmoqda
- **Ijtimoiy himoya:** 2023-yilda homilador ayollarning 94% ijtimoiy nafaqalardan foydalana olmagan, universal himoya tizimi joriy etilmoqda

Natija va muhokamalar

O‘zbekistonda bepushtlikning asosiy akusherlik sabablari — tug‘ruqdan keyingi infeksiyalar, kesarcha kesish, asbobli tug‘ruq va JYUI — yuqori darajada uchraydi. Ayniqsa, ikkilamchi bepushtlik (10,5%) va infeksiya bilan bog‘liq tubal zararlanishlar asosiy muammo hisoblanadi. So‘nggi yillarda zamonaviy ART (IVF, ICSI, surrogatlik) va gormonal terapiya keng joriy etilgan, biroq xizmatlar asosan Toshkentda to‘plangan va narxi yuqori. Davlat tomonidan qabul qilingan qonunlar, tibbiy markazlar va profilaktika dasturlari natijasida ona va chaqaloq o‘limi kamaydi, kontraseptsiya ishlatilishi oshdi. Biroq, ijtimoiy himoya va qishloq hududlarida xizmatlarga kirish imkoniyati hali ham cheklangan.

Quyidagi bo‘limda — metodologiyaga muvofiq olib borilgan tadqiqot natijalarining **kutilayotgan yoki mavjud adabiyotlar asosida ko‘rilgan** natijaviy tendensiyalari va ularning muhokamasi keltiriladi.

Kutilayotgan natijalar (yoki adabiyotlar bilan mos topilmalar)

- Bepushtlik tarixi bo'lgan onalarda ART orqali homiladorliklar kamida biroz yuqori riskli perinatal natijalar (preterm tug'ilish, past vazn) bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ayniqsa ko'p homilali homiladorliklar mavjud bo'lsa.
- Erkak omillari (yomon sperma parametrlari) mavjudligi reproduktiv muvaffaqiyatsizlikka olib keladi, ammo perinatal natijalar (homilaning sog'ligi, neonat natijalari) asosan yordamchi texnologiyalarning sifatiga bog'liq.
- Ijtimoiy-iqtisodiy zaiflik (qishloq hududlari, past daromad) reproduktiv salomatlik xizmatlariga kirish imkoniyatini cheklab, bepushtlik diagnostikasi va terapiyasining kechikishiga olib keladi.

Muhokama: natijalar ma'nosi va taqqoslash

- Agar tadqiqotda ART guruhida perinatal istilohatlar kuzatilsa, bu natija global adabiyot bilan uyg'un: ART homiladorliklari ko'pincha yuqoriroq monitoring va profilaktik choralarni talab qiladi. Shu bilan birga, O'zbekistondagi xizmatlar tizimining xususiyatlari (markazlashgan xizmatlar, moliyaviy to'lovlar) natijalarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.
- Bepushtlik bo'yicha diagnostika va davolashning yetarli darajada yo'lga qo'yilmasligi (masalan, erkak omillarining kam baholanishi) mahalliy muammo sifatida qayd etiladi. Bu esa profilaktika va kasalliklarni erta aniqlashga yo'naltirilgan dasturlarni kuchaytirishni talab etadi.
- Ruhiy salomatlik: bepushtlik tajribasi ko'pincha psixologik stress va depressiya bilan bog'liq. Bu omil homiladorlikni rejalashtirish va perinatal davrda qo'llab-quvvatlashni talab qiladi — ammo O'zbek adabiyotida bu jihat kam o'rganilgan.

Cheklovlar va ishonchlilik

- Retrospektiv ma'lumotlarning chegaraliligi, ma'lumotlardagi noaniqliklar va markazlararo farqlar natijalarni umumlashtirishni cheklashi mumkin.

- Ijtimoiy va madaniy omillar — oilaviy qarorlar, diniy e'tiqodlar — natijalarga ta'siri kam o'lgangan.

Amaliy tavsiyalar (muomala asosida)

- Reproduktiv salomatlik bo'yicha mintaqaviy skrining va erkak faktorlarini to'liq tekshirish tizimini joriy etish.
- ART xizmatlarini sifat nazorati va perinatal monitoringni kuchaytirish; ko'p homilali homiladorliklarni kamaytirish uchun embrion transferi siyosatini ko'rib chiqish.
- Bepushtlik bilan bog'liq psixologik yordam xizmatlarini kengaytirish, hamda sog'lom hayot tarzi va profilaktik ma'lumotlarni tarqatish.

Xulosa

O'zbekistonda reproduktiv salomatlik sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan, biroq bepushtlikning akusherlik bilan bog'liq omillari hali ham dolzarb. Zamonaviy davolash usullari va profilaktika dasturlari natijasida ona va chaqaloq o'limi kamaymoqda, lekin xizmatlarning narxi va hududiy cheklovlar muammoni to'liq bartaraf etmayapti. Kelgusida ijtimoiy himoya va qishloq hududlarida xizmatlarni kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Maqola tahlili shuni ko'rsatadiki, **reproduktiv salomatlik va bepushtlik** O'zbekistonda akusherlik amaliyotining muhim komponenti bo'lib qolmoqda. Mahalliy adabiyotlarda reproduktiv patologiyalar, ART amaliyotlari va perinatal natijalar haqida ma'lumotlar mavjud, ammo:

- keng populyatsion, prospektiv tadqiqotlar va mintaqaviy taqqoslashlar yetishmaydi;
- erkak omillari, psixologik qo'llab-quvvatlash va sog'lom hayot tarzi aralashmalarining ta'siri kam o'rganilgan;
- ART xizmatlari sifatining mintaqaviy tengsizliklari va iqtisodiy to'siqlar bepushtlik muammosini yanada murakkablashtiradi.

Tavsiya etilgan yo‘nalishlar: keng ko‘lamli kohort tadqiqotlar o‘tkazish, erkak reproduktiv omillariga alohida e‘tibor qaratish, psixososial xizmatlar va ART amaliyotlarini sifat nazorati orqali perinatal natijalarni yaxshilash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Исмаилов С.И. Структура причин бесплодия у мужчин и женщин в г. Ташкенте.Toshkent. 2014
- 2.Исмаилов С.И. Сравнение структуры причин бесплодия у мужчин и женщин в Ташкентском и Андижанском регионах Республики Узбекистан Toshkent.2014.
- 3.Худоярова Д.Р., Шопулотова З.А. Эффективность вспомогательных репродуктивных технологий при бесплодии . Samarqand davlat tibbiyot universiteti. 2024
- 4.Худоярова Д.Р. Вспомогательные репродуктивные технологии и их виды 2024.
5. “Фуқароларнинг репродуктив саломатлигини сақлаш тўғрисида” (Qonun) rasmiy hujjat: GOV.UZ / SSV materiallari. 2019
- 6.Prezident qarori - ПП-296-сон 08.09.2023. О мерах по охране здоровья ... (reproduktiv salomatlikni mustahkamlashga oid hukumat qarori). Toshken2023. t
- 7.Худоярова D.R Преодоление бесплодия с использованием 2024.
8. I.Jumayev SOCIAL SIGNIFICANCE OF FEMALE INFERTILITY Scientific/academic portal. 2024.
9. WHO, UNICEF, State Statistics Committee of Uzbekistan, 2023
10. World Health Organization, 2025 update
11. Peer-reviewed medical journals, 2023